

УКРАЇНСЬКІ КОРПОРАЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА: ІНСТИТУЦІЙНО-ГЕНЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

Анотація. Відзначено, що транснаціональні корпорації знаходяться в центрі світового господарства. Здійснений аналіз інституційно-генетичних особливостей формування бізнес-середовища в Україні. Визначено причини, які стримують розвиток корпорацій та недостовірно відображають реальну картину глобалізації українського бізнесу, чим і пояснюється ситуація, чому жодна українська корпорація не входить до переліку найбільших корпорацій світу.

Ключові слова: транснаціональні корпорації, українські корпорації, бізнес-середовище, фінансово-промислові групи.

Аннотация Показано, что транснациональные корпорации находятся в центре мирового хозяйства. Проведенный анализ институционально-генетических особенностей формирования бизнес-среды в Украине. Раскрыты причины, сдерживающие развитие корпораций и достоверно отражающие реальную картину глобализации украинского бизнеса, чем и объясняется ситуация, почему ни одна корпорация в Украине не принадлежит к списку крупнейших корпораций мира.

Ключевые слова: транснациональные корпорации, украинские корпорации, бизнес-среда, финансово-промышленные группы.

Annotation. It is shown that multinational corporations are at the center of the world economy. Institutional and genetic features of the business environment in Ukraine are analyzed. The reasons that constrain the development of corporations and distort the real state of globalization of Ukrainian business are defined. At the same time the factors explain the situation why no one Ukrainian corporation is listed among the largest corporations in the world.

Key words: multinational corporations, Ukrainian corporations, business environment, financial-industrial groups.

Постановка проблеми. У 2012 р. виповнилося 100 років з того часу, як німецький економіст Б. Гармс вперше сформулював визначення світового господарства. Відтоді з'явилися десятки тисяч наукових робіт, присвячених проблемам вивчення функціонування і розвитку світового господарства. У 90-х роках ХХ ст. з появою нових незалежних країн, що утворилися на теренах пострадянського простору, до числа цих праць приєдналися роботи українських вчених, в яких також досліджуються різносторонні аспекти світового господарства та особлива увага приділяється проблемам залучення України до світової спільноти. Серед них відомі праці О. Білоруса, В. Будкіна, І. Бураковського, Б. Гаврилишина, А. Гальчинського, В. Геєця, І. Гладій, О. Кузнецова, Ю. Макогона, С. Мочерного, О. Михайловської, В. Новицького, Ю. Пахомова, О. Плотнікова, А. Поручника, О. Рогача, Є. Савельєва, В. Сіденко, А. Філіпенко та інших.

У роботах О. Михайловської зазначено, що з посиленням глобалізації розвиток світового господарства у ХХІ ст. істотно відрізняється від розвитку світових економічних процесів ХХ ст. "Основними рисами сучасних змін є те, що у центрі процесу глобалізації знаходяться і є його визначальною рушійною силою транснаціональні корпорації (ТНК) і транснаціональні банки (ТНБ), міждержавні інтеграційні об'єднання на регіональному, субрегіональному та міжрегіональному рівнях. Робочими органами новоутвореної правлячої еліти є наднаціональні інститути типу МВФ, ВТО, ОЕСР, конференції глав держав." [1, с. 130]. Згідно з тлумаченням С. Мочерного, домінуюче положення транснаціональних корпорацій у системі сучасного світового господарства є не випадковим і під дією глобалізації утверджувалося поступово [2, с. 12-13]. Дедалі частіше окремі ТНК набувають більшого впливу у світі, ніж деякі держави. Протягом останніх років у списку наймогутніших транснаціональних корпорацій світу з'являється все більше компаній з країн, що розвиваються, і навпаки, кількість великих корпорацій з високорозвинених країн зменшується. Але жодна українська корпорація не входить до числа 500 найбільших у світі.

Тому метою статті є проведення аналізу становлення корпорацій в Україні і визначення причин, що стримують розвиток українських корпорацій, які в сучасних умовах функціонують в міжнародних масштабах.

Виклад основного матеріалу. На західний зразок, відповідно до організаційно-правової форми діяльності суб'єктів господарювання, "корпорація" – це підприємство з акціонерним капіталом. За офіційним визначенням ЮНКТАД, транснаціональна корпорація – це підприємство, що об'єднує юридичних осіб будь-яких організаційно-правових форм і видів діяльності в двох чи більше країнах і проводить єдину політику, загальну стратегію завдяки одному або декільком центрам прийняття рішень. В свою чергу,

Державний комітет статистики України об'єднання юридичних осіб розмежовує окремо на корпорації, асоціації, консорціуми, концерни, а також окремо виділяє підприємства з акціонерним капіталом (див. таблиця 1).

Таблиця 1

**Кількість суб'єктів ЄДРПОУ відповідно до
організаційно-правових форм господарювання, які можна позиціонувати як корпорації**

Назва об'єднання	2001 р.	2006 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Асоціація	2516	2751	2953	3057	3125	3180	3222
Корпорація	609	824	849	862	866	872	862
Консорціум	57	80	84	89	92	92	94
Концерн	380	406	400	396	390	387	373
Інші об'єднання юридичних осіб	2123	1971	1774	1717	1634	1598	1532
Акціонерні товариства	34942	33976	31993	31100	30169	28748	26568
Всього об'єднань	40627	40008	38053	37221	36276	34877	32651
(%) від загальної к-ті	0,045	0,037	0,032	0,030	0,029	0,026	0,024
Загальна кількість суб'єктів ЄДРОПОУ	834886	1070705	1187020	1228888	1258513	1294641	1323807

Джерело: складено і розраховано на основі даних джерела [3, с. 82-83].

Відповідно до таблиці, крім суб'єктів господарювання, які називаються "корпораціями", в Україні існують ще інші види об'єднань та окремо виділені акціонерні товариства, які згідно з визначенням ЮНКТАД також могли б відноситися до категорії "корпорація". З кожним роком кількість різноманітних об'єднань юридичних осіб та акціонерних товариств в Україні зменшується. Разом з тим, їх невелика частка у розмірі 0,02% від загальної кількості суб'єктів ЄДРОПОУ надає робочі місця 2,4% найманим працівникам України, що свідчить про значні масштаби їх діяльності.

Більшість підприємств в Україні фактично функціонують як корпорації чи інші види угруповань, не мають в назві слова "корпорація", "консорціум", "асоціація". На законодавчому рівні об'єднання підприємств, які ведуть асоційований бізнес, не мають ніяких пільг в оподаткуванні, однак ведення консолідованої звітності потребує не тільки досвідчених фахівців, але й додаткових витрат. Тому підприємства зовсім не зацікавлені легалізувати та заявляти про свої корпоративні відносини. Так до складу підприємств, що випускають продукцію під торговельною маркою "Олком", входять Мелітопольський молокозавод, Київський маргариновий завод, приватне підприємство "Молокозавод Олком". Вони фінансово допомагають один одному, налагодили ланцюг внутрішньо-холдингового постачання сировини, мають змогу агресивно лобювати свої інтереси в органах влади та на ринках збуту. Організаційно-правова форма діяльності кожного підприємства, що входить до "неформального" об'єднання, незалежна юридична особа у вигляді приватного підприємства (ПП) або відкритого акціонерного товариства (ВАТ). Тому в органах статистики вони розглядаються як незалежні юридичні особи, а не як корпорація чи холдинг [4].

Іншою причиною відсутності мотивації для об'єднання кількох підприємств, які ведуть асоційований бізнес, у єдину корпоративну структуру є ризик ворожого поглинання іншою, більш могутньою корпорацією або можливістю втрати прав власності внаслідок проведення незаконних дій впливовими зацікавленими особами. Добре налагоджені бізнес-відносини, юридично оформлені в окрему комерційну організацію, можуть викликати інтерес в осіб, що володіють значними фінансовими ресурсами, та застосувавши владу або зв'язки, здатні здійснити перерозподіл власності. Досить часто такі процеси відбуваються у нелегальний спосіб. Наприклад, одним з варіантів є рейдерство, що проводиться з метою захоплення і отримання контролю над підприємством.

Відповідно до світової практики, формування однієї потужної бізнес-одиниці, такої як корпорація, передбачає відкритість інформації про діяльність компанії, створює необхідність проводити регулярну консолідовану фінансову звітність, формувати єдину стратегію розвитку, а також підвищувати рівень корпоративної та соціальної відповідальності. На жаль, особливості ведення бізнесу в Україні, а також вплив держави на формування бізнес-середовища не стали стимулами для юридичного оформлення комерційних відносин окремих підприємств в єдину структуру, якою є, наприклад, корпорація. Як наслідок, в Україні існує значна кількість невідображених в статистиці корпорацій.

Подібна ситуація склалася з невеликою кількістю міжнародних корпорацій, офіційно зареєстрованих в Україні. На сьогоднішній день відомими українськими міжнародними корпораціями є: корпорація "Netiroff" (виробництво відбувається у Польщі, Білорусії, Росії, продукція поставляється у 72 країни світу); корпорація "Roshen" (виробничі потужності розташовані в

Росії, Литві, Білорусії, продукція представлена більше ніж у 20 державах світу); корпорація "Індустріальний Союз Донбасу" (виробничі підрозділи розташовані в Угорщині, Польщі, торгівельне представництво знаходиться у Швейцарії); корпорація "Метінвест", яка володіє активами у країнах Європи та США, продукція постачається більше ніж у 60 країн світу; корпорація "Інтерпайп", яка також є власником активів в Європі і постачальником продукції більше ніж у 70 держави; фармацевтичні корпорації "Фармак" та "Артеріум" та інші компанії.

Згідно з даними ЮНКТАД, у 2010 р. в Україні функціонувало 33 транснаціональні компанії, річний дохід яких перевищував 1 млн. дол. У сфері послуг найбільшою є – корпорація "Індустріальний Союз Донбасу"; у сфері виробництва – ТОВ "Вояжер" і приватне акціонерне товариство "Укрпостач". Найбільші іноземні підрозділи українських корпорацій у сфері виробництва належать корпорації "Рошен" у Росії, у сфері послуг – ВАТ "Дока-плюс" у Росії, у сфері фінансів – "Приватбанку" у Латвії [5]. Тобто світова спільнота до українських транснаціональних корпорацій відносить не тільки компанії, які за організаційно-правовою формою є корпораціями, але і підприємства з іншими формами власності. Однак до числа найбільших компаній світу належать саме корпорації, так як ця форма власності дозволяє з найвищою ефективністю застосовувати набір інструментів, які сприяють розвитку компанії (емісія акцій, котирування акцій на фондовому ринку, залучення інвестицій через випуск цінних паперів і т.д.).

Подібно до ситуації стосовно існування "неформальних" корпорацій, які функціонують в межах країни, на основі аналізу діяльності деяких українських і зарубіжних підприємств та їх об'єднань вважаємо, що в Україні діє більша кількість компаній, ніж офіційно зареєстрованих, які відповідно до ознак та масштабів своєї діяльності можуть називатися міжнародними корпораціями. Проблема їх ідентифікації, подібно до корпорацій, які функціонують на внутрішньому ринку, також полягає в тому, що відповідно до законодавства, вони не визначені як єдина структура, а діють як окремі та незалежні підприємства і переважно або входять до складу фінансово-промислових груп України, або є ними.

В Україні складається так, що облік особливо великих об'єднань юридичних осіб (фінансово-промислових груп), які у багатьох випадках контролюють іноземні активи, взагалі є відсутнім. Хоча, фактично, починаючи з 1990-х років такі форми господарювання в Україні почали утворюватися, незважаючи на відсутність у них юридичного статусу. Вже у 1995 р. був ухвалений Закон України "Про фінансово-промислові групи". Специфічна ознака українських фінансово-промислових груп (ФПГ) проявлялася у тому, що ФПГ не були окремими юридичними особами, а лише тимчасовими об'єднаннями, які створені з метою реалізації певної стратегічно важливої державної програми. До іншого недоліку можна віднести дуже повільну їх реєстрацію. Так, з 1995 р. по 2001 р. Постановою Кабінету Міністрів № 547 було створено лише одну фінансово-промислову групу "Титан" у галузі кольорової металургії, але і вона не була зареєстрована, а вже через три роки ліквідована урядовою постановою № 1420 від 28.10.2004 р.

Оскільки існуючі "неформальні" фінансово-промислові групи через недосконалість Закону України "Про фінансово-промислові групи в Україні" не були оформлені на офіційному рівні, їх діяльність не підпадала під спеціальний контроль, моніторинг та регулювання, що не відповідає світовій практиці. У 2010 р. з метою усунення надлишкового державного регулювання діяльності об'єднань юридичних осіб, Верховна Рада України визнала Закон України "Про промислово-фінансові групи в Україні", а також інші державні акти стосовно діяльності цих об'єднань такими, що втратили чинність. Тобто фінансово-промислові групи в Україні на законодавчому рівні просто не існують. Однак в межах цих груп функціонує значна кількість вітчизняних підприємств та іноземних компаній, діяльність яких повністю або частково контролюється компаніями-резидентами України. Їх пов'язують виробничо-торгівельні відносини, характерні для міжнародних корпорацій. Так як облік фінансово-промислових груп в Україні відсутній, корпоративні зв'язки цих підприємств розпізнати дуже складно.

Згідно з даними незалежних аналітичних агентств, в Україні функціонує близько двадцяти об'єднань з ознаками, які властиві фінансово-промисловим групам. Особливу роль ФПГ відіграють у таких експортно орієнтованих галузях, як металургія, енергетика, машинобудування, хімічна промисловість, а в теперішній час вони поширили свою діяльність у харчовій промисловості та сільському господарстві. В порівнянні з російськими фінансово-промисловими групами, українські мають більш просту структуру власності і визначаються більшою концентрацією акцій в одних руках. За оцінками Світового банку, на декілька фінансово-промислових груп України припадає 80% експорту ста потужних компаній-експортерів. Також вони зосередили значну частину виробництва ряду галузей промисловості. Так частка ФПГ "Інтерпайп" у загальному обсязі феросплавів становить 80%, трубної промисловості – 60%, нафтової – 60%. На групу "Приват" припадає 60% продукції гірничо-збагачувальної промисловості. Питома вага "Систем Кепітал Менеджмент" у коксохімічній галузі сягає 40%, а "Індустріального Союзу Донбасу" у цій же галузі – 20%. На "УкрСиббанк" у сфері промислової хімії припадає 40% продукції, на групу "Приват" – 30%, яка, в тому числі зосередила в своїх руках частку в розмірі 21% продукції машинобудування [6, с. 538-539].

Незважаючи на відсутність юридичного статусу в українських фінансово-промислових груп, у грудні 2011 р. голова Державної податкової адміністрації О. Клименко підписав Наказ № 206 "Про організацію роботи з фінансово-промисловими групами", де визначив критерії належності суб'єктів господарювання до ФПГ. У той час органи податкової адміністрації нарахували 16 фінансово-промислових груп в Україні (див. таблиця 2) [7].

Таблиця 2

Фінансово-промислові групи України

Назва фінансово-промислової групи / ключова особа	Основні види діяльності Групи	Кількість підприємств
Приват / Ігор Коломойський / Генадій Боголюбов	Металургія, фінанси, ПЕК	1089
СКМ / Ренат Ахметов	Металургія	809
ІСД / Сергій Таратута / Роман Абрамович	Металургія	442
Укрпромінвест / Петро Дорошенко	Харчопром, машинобудування	348
Фінанси та кредит / Костянтин Жеваго	Металургія, машинобудування, фармацевтика	315
Агрохолдинг "Укрлендфармінг" / Олег Бахматюк	АПК, фінанси	302
Інтерпайп / Віктор Пінчук	Металургія	242
Контініум / Ігор Єремєєв	ПЕК, харчопром, фінанси	224
Енергетичний стандарт / Костянтин Григорішин	Фінанси	196
Group DF / Дмитро Фірташ	Хімпром	172
Універсальна інвестиційна група / Віталій Антонов	ПЕК, інвестиції	136
Донецьксталь "Енерго" / Віктор Нусенкіс	Металургія	114
Старт груп / Вадим Новінський	Металургія, ПЕК, АПК	105
ТАС / Сергій Тигіпко	Фінанси	70
Укрпідшипник / Андрій і Сергій Ключєви	Машинобудування, АПК, фінанси	63
Лукойл / Олексій Федун	ПЕК	28

Відповідно до складеного списку, найбільшими фінансово-промисловими групами України за кількістю підприємств, які входять до їх складу є: "Приват", "Систем Кепітал Менеджмент" та "Індустріальний Союз Донбасу". Згідно з оцінками журналу "Forbs", ключові особи деяких фінансово-промислових груп належать до списку найбагатших людей світу. Так Ренат Ахметов зайняв 39 місце у цьому списку, Віктор Пінчук – 255 місце, а Ігор Коломойський – 377 місце [8]. Тобто кількість підприємств, які входять до групи, не є ключовим фактором, який визначає рівень доходів основних акціонерів.

Однією з фінансово-промислових груп, яка все більше набуває ознак транснаціональної корпорації, є група "Систем Кепітал Менеджмент". Корпорація "Метінвест" належить саме до цього об'єднання. Важливим моментом, який свідчить про трансформацію групи у міжнародну корпорацію, є те, що приватне акціонерне товариство "Систем Менеджмент Кепітал" очолює групу і виступає її керуючим органом. 100% акцій АТ "СКМ" належать Ренату Ахметову. АТ "СКМ" володіє контрольними пакетами акцій більш ніж 100 підприємств у різних сферах діяльності. Подібно до світової практики, ця компанія здійснює консолідовану звітність та оприлюднює щорічну інформацію про результати діяльності всієї фінансово-промислової групи "СКМ" та по окремих її напрямках. Також змінилася роль АТ "СКМ" в системі керівництва групою: від операційного управління окремими активами вона перейшла до стратегічного управління сформованими галузевими холдингами або напрямками бізнесу групи. Однак отриманий консолідований дохід "СКМ" у розмірі 19,5 млрд. дол. у 2011 р. не дозволив їй потрапити у число 500 найбільших компаній у світі. І все таки річний прибуток "СКМ" набагато перевищує прибуток тих підприємств, які увійшли до цього списку [9].

Всі інші фінансово-промислові групи в Україні на даний час публічно не заявляють про свої добре налагоджені корпоративні відносини. Тобто в Україні сформувалося таке середовище, в тому числі інституційно-правове, яке стримує розвиток корпорації та недостовірно відображає реальну картину процесу глобалізації українського бізнесу. Виникнення такої ситуації бере свій початок з становлення та розвитку українського бізнесу в період формування України як незалежної держави.

Відомо, що в період існування СРСР промисловість України характеризувалася високим ступенем диверсифікації, забезпечувала виробництво п'ятої частини продукції усієї радянської держави, в її структурі особливе місце займали високотехнологічні галузі. У республіці склалася досить потужна вища школа і тісно з нею пов'язана розвинена науково-дослідна база. Поєднання розвинутого промислового потенціалу і НДДКР визначило лідерство УРСР у всесоюзному конструюванні та виробництві літаків, ракетно-космічної техніки, електро- і радіотехніки, обладнання для АЕС і т.п.

Приватної власності, як відомо, не існувало. Розпад СРСР і проголошення незалежності колишніми республіками супроводжувалися тяжким економічним спадом. Багато підприємств, власником яких виступала держава, через згорання міжреспубліканських торгово-виробничих зв'язків, різке скорочення попиту на внутрішньому ринку і на ринках колишніх республік значно скоротили або навіть припинили своє

функціонування. В той час відбувалася масова приватизація державних підприємств, здійснювана на основі приватизаційних сертифікатів. Суть полягала в тому, що громадянин країни – власник приватизаційного сертифікату (або ваучеру) – міг претендувати на частку державної власності. У такий спосіб кожна особа могла стати акціонером будь-якої організації. Але зупинка діяльності багатьох підприємств, скорочення доходів населення та низький рівень обізнаності більшої частини жителів України про хід приватизаційних процесів створили всі умови для розвитку “чорного” ринку приватизаційних сертифікатів. Внаслідок цього купівля по заниженій вартості великої кількості ваучерів дала змогу зацікавленій особі або групі осіб зосередити реальний контроль над підприємством. Згодом, коли в Україні почали функціонувати приватні банки, купівля приватизаційних сертифікатів здійснювалася через їх посередництво. Так у 1995 р. “Приватбанк”, акумулювавши 1,2 млн. сертифікатів (2,3 % від їх загальної кількості), почав купувати пакети акцій металургійних підприємств. В обмін на приватизаційні ваучери “Приватбанк”, який у той час був ключовою ланкою фінансово-промислової групи “Приват”, став власником Дніпропетровського металевого заводу, Нікопольського заводу феросплавів, Орджонікідзенського і Марганецького гірничо-збагачувальних комбінатів [10].

Першочергова мета масової приватизації в Україні передбачала формування розпорошеної структури власності і розвиток фондового ринку, що в цілому є позитивними реформами для країни, мета якої – ринкова економіка. Але така модель виявилася неідеальною. Загалом спостерігалася тенденція до зосередження реального контролю над підприємством у руках однієї особи або групи зацікавлених осіб та закриття таких компаній для зовнішніх інвесторів. У майбутньому часто активи великих приватизованих підприємств поступово розпродувалися, що дало змогу керівному складу без особливих зусиль швидко нагромадити капітал. Крім того, управляти великим підприємством в тих умовах було набагато важче, ніж малою компанією, тому розпродаж активів можна пов'язати саме з цим фактом. До інших недоліків моделі, що склалася, відносять грубі порушення прав акціонерів.

Разом з тим, на початку 1990-х років з'явилася можливість створювати приватний бізнес. Залучившись до примітивних форм бізнесу (найчастіше це торгівля), новостворені підприємці поступово відкривали для себе нові сфери діяльності. Наприклад, засновники групи “Приват” для того, щоб оплачувати імпорتنі товари, які реалізовувалися на території України, налагодили експорт металопродукції. Згодом зайнялися імпортом нафтопродуктів і для цього почали скуповувати об'єкти з метою їх зберігання та транспортування. Транзит енергетичних ресурсів в той час був найбільш стабільною сферою економіки України. В результаті геополітичних змін Україна належала до тих держав світу, які здійснювали його у великих обсягах. Доходи від транзиту нафти і природного газу та від реекспорту цих товарів зіграли важливу роль у стабілізації фінансового становища країни і сформували клас українських капіталістів. Тому для деяких фінансово-промислових груп України ця сфера є однією з основних в їх господарюванні.

Ретроспектива розвитку деяких великих компаній у світі свідчить, що вони розпочинали свою діяльність ще кілька століть тому з масштабів маленьких, переважно сімейних підприємств. Сучасної фінансової могутності ці компанії досягнули завдяки наполегливій праці кількох поколінь нащадків їх засновників і таланту керівного складу. Перші наукові теорії у сфері менеджменту виникли саме в капіталістичних країнах, тут відбувалася подальша еволюція наукової думки в цій галузі. Навички управління, вміння стратегічно і масштабно мислити менеджмент західних компаній формували протягом тривалого часу.

Стосовно України, то у багатьох випадках першими власниками великих українських підприємств у 1990-ті роки могли стати особи, які не мали до цих підприємств жодного відношення, але володіли достатньою інформацією про хід приватизаційних процесів в Україні. Саме вони стали основними акціонерами підприємств не за рахунок своєї праці, а завдяки ситуації, що склалася. Ці та інші історичні події ХХ ст. (революція 1917 р., розкуркулення), на нашу думку, сформували у нації негативне ставлення до приватної власності, а також такі особливості мислення, в основі яких є бажання отримати те, що зароблене працею інших. Можливо, ця риса, а також слабкість та корумпованість правових та інших державних інститутів, недосконалість законодавства у сфері регулювання прав приватної власності пояснюють велику кількість випадків рейдерських захоплень у теперішній час. Динаміка геополітичних змін в Україні, перебування в складі різних імперій позбавили досвіду самоврядування і створили умови для утвердження іншої риси українського народу – відсутність формування довгострокових перспектив. Менталітет та цінності нації відіграють важливу роль у встановленні ділових відносин суб'єктів господарювання та впливають на створення відповідної моделі економічного розвитку країни. Іноді інструменти та заходи економічної політики, які ефективно застосовуються урядом в одній державі для досягнення поставленої мети, неможливо використати в іншій. Причинами можуть бути особливості культурного середовища цих країн, які проявляються у способі мислення та цінностях суспільства. Згідно з словами О. Кузнецова, українська ментальність споріднена з ментальністю російської нації, які разом є однаково дихотомічними – тяжіють і до західних, і до східних культурних джерел. Подолавши антагонізм та об'єднавши зусилля, ці народи можуть досягнути значних успіхів у спільних програмах та проектах [11, с. 12]. Академік Ю. Пахомов зазначає, що росіяни більше схильні до встановлення далекоглядних перспектив, тоді як українцям властива реалізація тактичних кроків, які вони часто здійснюють на інноваційній основі [12, с. 7].

Особливості культурного середовища країн мають важливе значення у поширенні діяльності міжнародних компаній. Чим менше відмінностей існує між культурами різних держав, тим легше налагодити спілкування і співпрацю. Вплив цінностей, менталітету та особливостей культурного середовища на діяльність міжнародних компаній узагальнено зображено на рисунку 1.

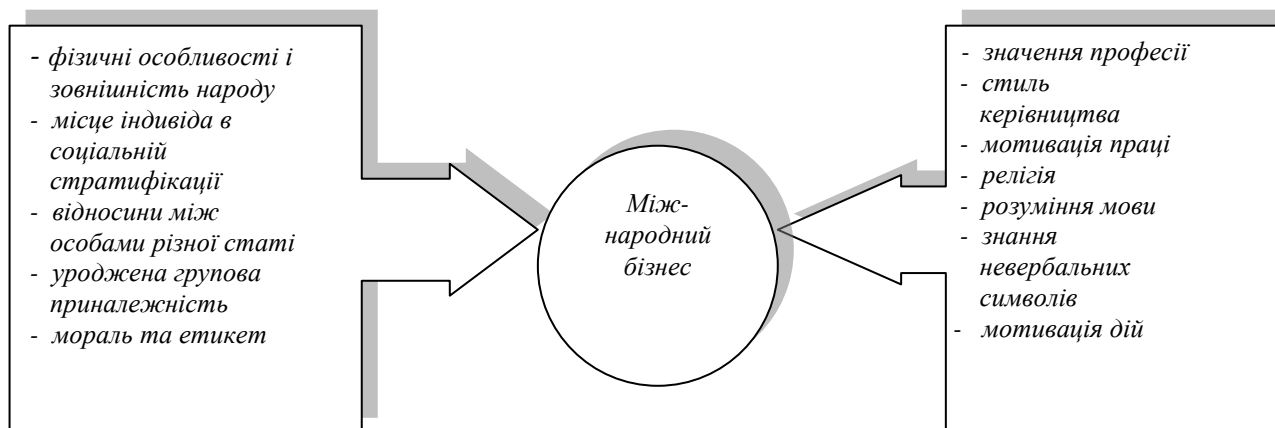

Рис. 1. Вплив особливостей культурного і соціального середовища на формування ділових відносин ТНК

Необхідно взяти до уваги, що для слов'янського народу (російської, білоруської та української націй) перелічені ознаки і трактування складових, зазначених на рисунку, є практично ідентичними. Враховуючи абсолютні переваги присутності ТНК з розвинених країн на міжнародній арені, О. Кузнецов стверджує: "...економічна реінтеграція на пострадянському терені є одним з шляхів протистояння Росії та Україні викликам глобалізації. Але така реінтеграція може відбуватися за умови поступової ліквідації в Україні і Росії олігархічно-мутантного типу капіталізму шляхом повернення державного контролю за діяльністю великих промислових підприємств до тих пір, поки застосування ринкових підходів в наших країнах не буде спиратися на міцний фундамент комунітарних цінностей" [13, с. 114]. Спільні господарські зв'язки у минулому, а також спорідненість культур та ментальності вплинули на формування фактичної інтеграції господарських процесів в Україні та Росії. Так Росія є найбільшим торговельним партнером нашої країни. Велика кількість виробничих та збутових підрозділів українських корпорацій знаходиться на території Росії. У діяльності фінансово-промислових груп України значне місце посідає російський капітал.

Формування бізнес-менталітету в українській нації розпочалося у перші роки незалежності країни. В цей час відбувалися процеси, характерні і для інших країн колишнього Радянського Союзу. Побудова ринкової економіки почалася із заперечення надбань радянської науки, котрі описували особливості економічної структури і макроекономічних пропорцій. Замість знехтуваної вітчизняної науки використовувалася теорія вільної торгівлі в її класичному вигляді, яка сформувалася ще у XIX ст. і не враховувала такого важливого чинника, як створення новітніх технологій та розвитку людського капіталу. Тобто орієнтир побудови ринкових відносин в ек-СРСП виник не на основі розуміння дії ринкового механізму, тим більше, відповідних стратегічних досліджень, а під впливом демонстраційного ефекту країн з розвинутою ринковою економікою [14, с. 99].

Одночасно у таких умовах формувалася та утверджувався приватний бізнес. Поступово налагоджуючи комерційні зв'язки і нагромаджуючи капітал, переважно за рахунок екстенсивної моделі розвитку, власники великих підприємств почали лобювати свої інтереси в органах влади. Так вони впливали на формування ряду законопроектів та інших важливих державних документів, визначаючи та координуючи діяльність власних підприємств. При цьому стратегічний план дій держави з метою побудови інноваційної моделі розвитку економіки не був чітко сформований, так як суперечив приватним інтересам, що передбачали отримання вигоди у короткотерміновій перспективі.

Політична ситуація в країні з початку незалежності була нестабільною. Наслідки цієї нестабільності проявлялися в тому, що політична сила, яка досягла влади визначалася як цілковитий переможець, а сила, яка програвала, не отримувала нічого. Вектор зовнішньоекономічної політики також змінювався в залежності від поглядів правлячої коаліції. Однак реалізація плану дій стосовно розвитку держави розрахована на довгостроковий період, який значно довший, ніж 5 років (термін повноважень президента). Тому мотивацією української еліти в умовах політичної нестабільності стало бажання використати відповідний момент з найвищим для себе результатом. Таким чином, у роки становлення України як незалежної держави могла сформуватися модель, у якій політична еліта почала відображати інтереси потужних приватних комерційних структур, при цьому ігноруючи стратегічні інтереси країни.

Швидко особисте збагачення завжди належало до сфери людських інтересів. Одним з таких способів є приватизація державних підприємств в Україні, яка постійно відбувалася протягом останніх двох десятиліть, оскільки це явище є джерелом поповнення державного бюджету. Навіть у теперішній час недостатнє і неповне розкриття інформації про хід та об'єкти приватизації дозволяють здійснювати купівлю державних підприємств за заниженою вартістю.

У монографії “Структурні зміни та технологічний розвиток України” В. Гесць та Л. Шинкарук досліджують зміну власності підприємств у період з 2002 р. до 2008 р. Автори розглядають 80 підприємств України, які функціонують у формі відкритих акціонерних товариств. З них 37,5% підприємств функціонують у галузі машинобудування, 23,8% – у металургії, 13,8% – у хімічній галузі, 12,5% – у добувній промисловості, 7,5% – у сфері виробництва коксу і продуктів нафтопереробки, найменша кількість підприємств у розмірі 5% залучена до виробництва неметалевої продукції. Відповідно до величини пакету, яким володіє основний акціонер, виділено шість груп акціонерних підприємств: 1) до 10%; 2) від 10% + 1 голос – до 25%; 3) від 25% + 1 голос – до 40%; 4) від 40% + 1 голос – до 50%; 5) від 50% + 1 голос – до 75% і 6) понад 75%. Такий поділ зумовлений особливостями впливу акціонерів на корпоративне управління в компанії залежно від їх частки володіння в акціонерному капіталі. В результаті встановлено, що підприємств з розпорошеною формою власності, де основний акціонер володіє би менше ніж 10% акцій на кінець досліджуваного періоду, немає. Кількість підприємств з пакетом власності основного акціонера від 10% до 25% акцій майже не змінювалася, лише на кінець 2008 р. виявлено незначне збільшення (від 21 до 24 підприємств). Стосовно пакетів акцій від 25% до 40% (малий блокуючий пакет) та від 40% до 50% (великий блокуючий пакет) виявлено, що кількість таких підприємств збільшилася у 2003 р., а потім у 2005 р. Найбільша кількість підприємств з основним акціонером, частка володіння якого становить від 50% до 75% акцій (контрольний пакет) спостерігалася у 2006-2008 рр. Зростання числа підприємств на 30% (досягло рівня 24 підприємств) з висококонцентрованою формою власності (понад 75% – абсолютний контрольний пакет акцій) відбулося у 2004 р., а також у 2007-2008 рр. це число досягло рівня 28 підприємств, тобто 35% від загальної кількості.

Отже, структура власності української промисловості характеризується як висококонцентрована. Динаміка структури власності виявляє два піки збільшення концентрації власності у 2004 р. та у 2008 р. Ймовірно, перший пік – у 2004 р. був викликаний президентськими виборами та нестабільною політичною ситуацією в країні, що стали причинами для власників збільшувати свої капітали. Другий пік – початок 2008 р. співпадає з проявами світової фінансової кризи. Прагнення власників укрупнювати капітал в цей період зумовлений почуттям незахищеності через правовий захист та суспільну недовіру до влади.

Також дослідження протягом даного періоду дозволили виявити, що спостерігалася тенденція до збільшення кількості ВАТ із домінуванням іноземного капіталу (у три рази). У 2002 р. таких товариств було 12, а в 2008 р. – 37. Стосовно частки товариств, де домінуючим власником являлася держава, то у 2002 р. таких підприємств було 17, а вже на кінець 2008 р. у 11 колишніх державних підприємств основним власником був іноземний капітал (7 – Кіпр, 1 – Німеччина, 1 – Нідерланди, 1 – Австрія, 1 – Вест Індія). Значна кількість інвесторів з Кіпру зумовлена включенням Кіпру до офшорної зони. На законодавчому рівні ця ситуація підкріплена тим, що досі не підписано законопроект про припинення дії Угоди між урядом Радянського Союзу та Урядом Республіки Кіпр про уникнення подвійного оподаткування доходів та майна. Відповідно до положень цього документу, від сплати податків звільняються будь-які доходи (дивіденди, роялті, відсотки, доходи від відчуження майна і т.д.), які перераховуються з однієї держави в іншу і виникли на території Кіпру або України. Таким чином, угодою створені сприятливі можливості резидентам України легально і без оподаткування виводити за кордон значні суми коштів [15, с. 416-429].

Висновки. Під впливом ряду історичних подій українська нація не отримала досвіду у сфері управління і розвитку приватного бізнесу, що вплинуло на відсутність відповідного рівня культури у встановленні ділових відносин, який так потрібний для ефективного функціонування в ринкових умовах. Крім того, у період становлення України як незалежної держави масова приватизація великих підприємств, що раніше належали державі, деформувала розуміння про чесне створення і розвиток бізнесу, сприяла швидкій появі класу українських капіталістів, які згодом утворили олігархічні клани. Постійне лобіювання політичною елітою бізнес-інтересів олігархічних угруповань, спрямоване на забезпечення поточної кон'юнктури промисловості, заперечує проведення структурних змін в економіці та ігнорує стратегічні інтереси держави. Саме ці факти є основою для створення великої кількості проблем в економічному розвитку країни. Відсутність довгострокових перспектив держави, рентаорієнтованість влади створюють умови для вкладання коштів у сфери бізнесу з швидкою віддачею і тому перешикоджують руху інвестицій у високотехнологічні галузі з високим потенціалом у майбутньому. Слабкість державних інститутів, постійний перерозподіл власності, нерозвиненість фондового ринку, недосконалість законодавства у сфері регулювання прав власності, відсутність податкових та інших пільг вплинули на недостатній рівень розвитку бізнесу, одним з проявів якого є невелика кількість офіційно зареєстрованих корпорацій, які функціонують як в межах країни, так і глобально. В умовах активізації процесів глобалізації саме корпорації знаходяться в центрі світового господарства і представляють конкурентоспроможність країни на міжнародних ринках. Однак в Україні сформувалося таке середовище, в тому числі інституційно-правове, яке стримує розвиток корпорацій та недостовірно відображає реальну картину процесу глобалізації українського бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Михайловська О. В. Синергетична парадигма розвитку світової економіки [Текст] монографія. – Чернівці: “Місто”, 2012. – 400 с.
2. Мочерний С. В., Ларіна Я. С., Фомішин С. В. Світове господарство в умовах глобалізації [Текст] монографія. – К.: Ніка-Центр, 2006. – 200 с.
3. Україна в цифрах: статистичний збірник / за ред. О. Г. Осауленка. – Київ. – 2012. – 251 с.

4. Радева М. М. Чому в Україні мало корпорацій / *Економіка. Управління. Інновації*. – 2010. – № 2 [Електронний ресурс]. – Доступ до журналу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/eui/2010>
5. *Investment Country Profiles: Ukraine*. [Electronic Resource]: UNCTAD, February 2012. – Access mode: http://archive.unctad.org/en/docs/webdiaeia2012d2_en.pdf
6. Кіндзерський Ю.В. Потенціал національної промисловості: цілі та перспективи розвитку / [Кіндзерський Ю.В., Якубовський М. М., Галиця І.О.] – К., 2009. – 928 с.
7. Вишинський А. Податкова офіційно визначила ФПП [Електронний Ресурс] : *Економічна правда*. – 2012 / А. Вишинський. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2012/03/30/320310/>
8. *The World's Billionaires* [Electronic Resource]: *Forbs*, 2012 – Access mode: <http://www.forbes.com/billionaires/list/>
9. Звіт про сталій розвиток групи СКМ – 2011. [Електронний ресурс] Офіційний сайт групи "Систем Кепітал Менеджмент" Режим доступу: <http://www.scm.com.ua/>
10. Приват [Електронний ресурс] матеріал з Вікіпедії. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/приват>
11. Кузнецов О. Україна і Росія в контексті європейської економіко-цивілізаційної парадигми / Кузнецов Олександр // *Економічний часопис ХХІ ст.* № 7-8. – 2010. – С. 10-13.
12. Пахомов Ю. Украина и Россия: эффекты дополняемости и риски отторжения // *Збірник наукових праць*. – Вип. 60. – К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2009. – 220 с.
13. Кузнецов О. Економічна безпека України і Росії в загальноєвропейському просторі / Кузнецов Олександр // *Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право)*. – №2. – 2010. – С. 110-114
14. Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: [Текст] монографія. - К.: НІСД, 2009. - 336 с.
15. Структурні зміни та економічний розвиток України: [Текст] монографія / [Геєць В.М., Шинкарук Л.В., Артёмова Т.І. та ін.] ; К.: НАН України, Інститут економіки та прогнозування. – К.,201. – 696 с.